

Дослідження взаємозв'язків між показниками вольових та формально-динамічних властивостей особистості

Shamljan K.M. The study of the relationship between the indicators of volitional and formal dynamic properties / K.M. Shamljan // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 557–569.

К.М. Шамлян. Дослідження взаємозв'язків між показниками вольових та формально-динамічних властивостей особистості. Аналіз досліджень показує, що прояв вольових якостей залежить від багатьох чинників – нейродинамічні та енергетичні особливості людини, її мотивація та смислова сфера, актуальна ситуація. Метою дослідження є аналіз структури взаємозв'язків між емпіричними показниками темпераментних особливостей людини та її основних вольових якостей. Використано комплекс методик опитування, спрямованих на діагностику вольових якостей (цілеспрямованості, наполегливості, терплячості, витримки, самовладання, сміливості, самостійності та ініціативності), сили нервової системи, формально-динамічних властивостей (ергічності, пластичності, швидкості, емоційності), загального та диференційного типів темпераменту у різних сферах активності (психомоторній, комунікативній, інтелектуальній).

Дослідження засвідчило, що сила нервової системи по збудженню є нейродинамічною основою розвитку багатьох і базальних, і системних якостей волі. Показники базальних якостей, які уособлюють гальмівну функцію волі (терплячості, витримку та самовладання), також мають найвищі кореляції з силою нервової системи по гальмуванню.

Сприятливим формально-динамічним підґрунтям розвитку у людини багатьох якостей волі є гармонійне поєднання загальної активності з низькою емоційною реактивністю.

Виявлено статистично значущі позитивні кореляційні зв'язки шкали вольової сфери з показниками формально-динамічних властивостей (ергічності, активності, швидкості) у психомоторній та інтелектуальній сферах активності. Разом з цим обмаль кореляцій з показниками активності у комунікативній сфері. Виявлено високі від'ємні кореляції зі всіма показниками емоційності таких ключових якостей волі як витримка та самовладання, рішучість і сміливість.

Ключові слова: вольова сфера, базальні вольові якості, системні вольові якості, сила нервової системи, формально-динамічні властивості, диференційний тип темпераменту, сміливість, терплячість.

К.М. Шамлян. Исследование взаимосвязей между показателями волевых и формально-динамических свойств личности. Анализ исследований показывает, что проявление волевых качеств зависит от многих факторов – нейродинамические и энергетические особенности человека, его мотивация и смысловая сфера, актуальная ситуация. Целью исследования является анализ структуры взаимосвязей между эмпирическими показателями темпераментных особенностей человека и его основных волевых качеств. Использован комплекс методик, направленных на диагностику волевых качеств (целеустремленности, настойчивости, терпеливости, выдержки, самообладания, смелости, самостоятельности, инициативности), силы нервной системы, формально-динамических свойств (эргичности, пластичности, скорости, эмоциональности), общего и дифференциальных типов темперамента в различных сферах активности (психомоторной, коммуникативной, интеллектуальной).

Исследование показало, что сила нервной системы по возбуждению является нейродинамическими основой развития многих и базальных и системных качеств воли. Показатели базальных качеств, которые олицетворяют тормозную функцию воли (терпеливости, выдержки и самообладания), также имеют высокие корреляции с силой нервной системы по торможению.

Благоприятной формально-динамической основой развития у человека многих качеств воли является гармоничное сочетание общей активности с низкой эмоциональной реактивностью.

Выявлены статистически значимые положительные корреляционные связи шкалы волевой сферы с показателями формально-динамических свойств (эргичности, активности, скорости) в психомоторной и интеллектуальной сферах активности. Вместе с этим мало корреляций с показателями активности в коммуникативной сфере. Выявлено высокие отрицательные корреляции со всеми показателями эмоциональности таких ключевых качеств воли как выдержка и самообладание, решительность и смелость.

Ключевые слова: волевая сфера, базальные волевые качества, системные волевые качества, сила нервной системы, формально-динамические свойства, дифференциальный тип темперамента, смелость, терпение.

Постановка проблеми. Вольову сферу особистості характеризує цілий комплекс психічних властивостей. Дослідники зазначають, що вольові якості виступають як характеристики, за якими можуть стояти різні причини і різні можливості людини (від нейрофізіологічних та енергетичних особливостей людини, адекватності розуміння ситуації до мотивації поведінки та особливостей смислової сфери особистості [1].

Вольову якість, як і будь-яку іншу якість особистості, Є.Ільїн [2] розглядає як фенотипічну характеристику наявних можливостей людини. В якості вродженого компонента виступає здібність, зумовлена вродженими задатками (зокрема – типологічними особливостями нервової системи), в якості набутого в онтогенезі компонента – досвід людини: її уміння і знання, пов’язані із самостимуляцією; сформований мотив досягнення, сформована вольова установка не пасувати перед труднощами, яка стає звичкою при їх неодноразовому успішному подоланні. Прояв кожної вольової якості залежить від обох цих компонентів – це і реалізація здібності до вольового зусилля, і уміння його виявляти.

У дослідженнях Є. Ільїна, М. Скрябіна, Б. Смирнова, М. Ільїної виявлено залежності між рівнем розвитку ключових вольових якостей спортсменів та нейродинамічними особливостями їх психіки.

Попри очевидну актуальність вивчення проблеми вольової особистості, на теперішній час бракує системних досліджень, які розкривали б роль біологічних чинників у формуванні цілісної структури вольової організації особистості, зокрема роль формально-динамічних властивостей людини.

Метою дослідження є аналіз структури взаємозв’язків між емпіричними показниками темпераментних особливостей людини та її основних вольових якостей.

Виклад основного матеріалу. З цієї метою було проаналізовано результати проведеного опитування за наступними методиками: опитувальник формально-динамічних властивостей В. Русалова [3, с. 449 – 460], який діагностує рівень ергічності, пластичності, швидкості та емоційності у трьох сферах активності – предметно-діяльнісній, інтелектуальній та комунікативній, також дає змогу визначити загальний та диференційні типи темпераменту; опитувальник для оцінки наполегливості Є. Ільїна та Є. Феценка [2, с. 319 – 320]; опитувальник для оцінки терпливості Є. Ільїна та Є. Феценка [2, с. 317 – 318]; методика «Готовність до ризику» (RSK Шуберта); шкали цілеспрямованості, витримки та самовладання, самостійності та ініціативності методики «Самооцінка вольових якостей студентів-спортсменів» Н. Стамбулової [2, с. 320 – 324]; шкали рішучості, самовладання, самостійності та організованості методики дослідження вольової організації особистості М. Гуткіна та ін. [7, с.175 – 182], шкали сили нервових процесів з боку збудження та сили нервових процесів з боку гальмування бланкового тесту «Риси характеру

та темпераменту» В. Л. Марищука, Ю. В. Афанасьєва [6, с. 59–67].

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою програми STATISTICA 6. Використано методи описової статистики, кореляційний аналіз. Група досліджуваних становила 65 осіб (студенти та аспіранти університету віком від 20 до 34 років), з них 32 дівчини та 33 хлопця.

Результати кореляційного аналізу представлено у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Кореляційні зв'язки між показниками вольових і формально-динамічних властивостей та сили нервової системи ($p < 0,05$, жирним виділено для $p < 0,01$; позначкою * відмічено шкали методики Н. Стамбулової, ** – шкали методики М. Гуткіна та ін.)

Показники-формально-динамічних властивостей та сили нервової системи (НС)	Вольова сфера									
	Цілеспрямованість	Наполегливість	Терплячість	Витримка та самовладання *	Самовладання **	Рішучість	Сміливість (ризикованість)	Самостійність та ініціативність*	Самостійність **	Організованість
Ергічність										
Пластичність								0,26	0,28	
Швидкість						0,30		0,32	0,44	0,31
Емоційність				-0,46	-0,40	-0,57	-0,32		-0,41	
Активність		0,29		0,34		0,34		0,40	0,41	0,35
Адаптивність		0,33		0,50	0,31	0,54		0,36	0,54	0,38
Сила НС по збудженню	0,45	0,38	0,42	0,45	0,27	0,49		0,34	0,35	
Сила НС по гальмуванню	0,31	0,33	0,52	0,54		0,35	0,26			

Насамперед виділяються кореляції вольових якостей з показниками сили нервової системи; з обома показниками сили нервової системи (і по збудженню, і по гальмуванню) корелюють шкали терплячості, витримки та самовладання, рішучості.

У класифікації В. Каліна терплячість і витримка належать до базальних (первинних) якостей волі. Функціональні прояви базальних якостей виявляються в односпрямованих, одновекторних регуляторних діях свідомості, які здійснюються за допомогою вольового зусилля. [4, с. 39]

Терплячість визначена як здатність підтримувати за допомогою додаткового вольового зусилля інтенсивність роботи на заданому рівні при виникненні внутрішніх перешкод (наприклад, втоми); витримка – як здатність вольовим зусиллям швидко загальмовувати (уповільнювати, послаблювати) надмірну активність, стримувати і придушувати непотрібні у даний момент почуття, думки та звички.

Обидві ці базальні якості уособлюють гальмівну функцію волі, власне з ними виявилися найвищі кореляції сили нервової системи по гальмуванню.

Базальні вольові якості, на думку вченого, складають основу системних, їхнє ядро. Низький рівень базальних якостей ускладнює підвищення ефективності регуляторних механізмів, спонукає утворювати більш складні системні якості з елементів, що виконують компенсаторні функції.

Важливе місце у системі вольових якостей Є. Ільїна посідає терплячість, яку визначено як властивість людини тривалий час терпіти за допомогою вольового зусилля несприятливі, в основному фізіологічні стани: втому, гіпоксію, голод, жагу, біль. Терплячість також виявляється у ситуації очікування бажаного [2, с. 174]. Виділяючи терплячість як вольову якість, Є. Ільїн керувався тим, що, по-перше, цей термін постійно вживають тренери для характеристики волі спортсменів, діяльність яких пов'язана з витривалістю при навантаженнях; при цьому, терплячість не отожднюється з витривалістю. По-друге, терплячість відображає специфічний прояв вольових зусиль, спрямованих на подолання станів, які перешкоджають продовженню фізичної роботи.

Є. Ільїн пропонує нейродинамічну діагностику вольових якостей, оскільки у дослідженнях його школи було показано, що такі вольові якості як сміливість, рішучість, терплячість тісно пов'язані з типологічними особливостями властивостей нервової системи – силою, рухливістю та врівноваженістю нервових процесів [2, с. 359]. Так для осіб з великою терплячістю характерні сильна нервова система, інертність збудження, переважання гальмування по «зовнішньому» балансу та переважання збудження по «внутрішньому» балансу. З певною імовірністю ці ж самі типологічні особливості можуть характеризувати осіб упертих та наполегливих.

Для осіб з високою рішучістю характерні рухливість збудження та гальмування, переважання збудження по «зовнішньому» балансу, а у небезпечній ситуації – і сильна нервова система.

Для осіб з низьким рівнем сміливості характерні наступні типологічні особливості: слабка нервова система, рухливість гальмування та переважання гальмування по «зовнішньому» балансу.

Типологічні особливості властивості нервової системи визначалися за допомогою рухових експрес-методик, розроблених Є. Льїним: теплінг-тестом та кінематометричними методиками. Вчений вважає, що на основі вивчення цих типологічних особливостей можна робити прогноз про вираженість у людини вказаних вольових якостей.

У нашому дослідженні параметри нервової системи визначалися за допомогою опитувальників, тому високі кореляції зі шкалами вольових якостей частково можуть бути зумовлені особливостями конструювання методики В. Л. Марищука, Ю.В. Афанасьєва: у переліку питань для діагностики сили нервової системи по збудженню містяться також ознаки наполегливості, рішучості, цілеспрямованості, сміливості, сили нервової системи по гальмуванню – ознаки терплячості та витримки. Наявність або відсутність кореляцій також можуть бути пов'язані з особливостями конструювання методик для визначення вольових якостей: так при високому коефіцієнті кореляції між показником сили нервової системи по гальмуванню та шкалою витримки та самовладання з методики Н. Стамбулової (0,54), кореляції цього ж показника зі шкалою самовладання методики М. Гуткіна та ін. не виявлено.

У цілому дослідження засвідчило, що сила нервової системи по збудженню є нейродинамічною основою розвитку базальних та системних якостей волі. Виняток тут становлять організованість і сміливість (ризикованість).

Організованими можуть бути досліджувані з різним рівнем сили нервової системи, адже організованість виявляється у тому, що людина, знаючи свої можливості, продумано та адекватно розподіляє свій час та інші ресурси задля досягнення результату. Викликає питання відсутність кореляцій зі сміливістю.

У свідомості багатьох людей сміливість разом з рішучістю є яскравим проявом сили волі, візитною карткою по-справжньому вольової людини. Разом з цим стосовно цієї якості немає єдиного погляду. На нашу думку, каменем спотикання при визначенні суті сміливості та у разі її діагностики є визнання (або невизнання) в якості ключової ознаки виникнення у людини почуття страху у ситуації небезпеки з подальшим його подоланням, а не просто адекватна поведінка у ситуації небезпеки. Досить часто сміливість ототожнюють з відсутністю страху, нечутливістю до

загрозливої ситуації. По-справжньому сміливість виявляється тоді, коли людина відчуває страх у небезпечній ситуації, але долає його за допомогою вольового зусилля і продовжує виконувати необхідні дії.

В. Калін відносив сміливість до базальних якостей волі, визнаючи її як здатність при виникненні небезпечної ситуації (для життя, здоров'я або престижу) зберігати стійкість організації психічних функцій, яка виражається у відсутності зниження якості діяльності [4, с. 39]. На думку вченого, у сміливої людини рідко виникає боязнь, переляк. Сміливість і виявляється у здатності блокувати ці емоції у зародку. Блокувати емоцію і придушувати ту, яка вже розвинулася, – це не одне й те ж. У другому випадку виявляється витримка. Страх у сміливих та у боязких людей має різну детермінацію. Страх сміливих пов'язаний з мотиваційними факторами (наприклад, з особистою значущістю можливої втрати), у боязких – із певним комплексом типологічних особливостей нервової системи. Смілива, але недостатньо витримана людина не завжди зможе подолати переляк.

Учений розділяє сміливість і хоробрість. Хоробрість він відносить до системних власне вольових якостей, в структуру якої входять сміливість, витримка та енергійність. Хоробрість забезпечує більш високу надійність людини в екстремальній ситуації.

Є. Ільїн визначає сміливість як здатність людини придушувати захисні реакції при виникненні страху, переляку та якісно здійснювати свої наміри в об'єктивно або суб'єктивно небезпечних для життя, здоров'я та престижу ситуаціях. Внаслідок цього сміливість – це один з проявів самовладання [2, с. 194].

Такий погляд знаходить своє підтвердження у результатах кореляційного аналізу: шкала сміливості має статистично значущі кореляції (на рівні $p < 0,05$) тільки з двома показниками: силою нервової системи по гальмуванню (0,26), та від'ємну кореляцію з емоційністю як властивістю темпераменту (-0,32). Чим більша емоційна чутливість індивіда з приводу різних обставин, чим інтенсивніше його переживання, тим нижчими будуть показники його сміливості. Зворотна кореляція сміливість – емоційність узгоджується з поглядами В. Каліна, згідно з якими у сміливої людини рідко виникає почуття боязні та переляку (див. вище).

Експериментальне дослідження сміливості ускладнюється низкою причин, зокрема необхідністю створювати ситуацію реальної небезпеки та враховувати індивідуальні відмінності у

виникненні почуття страху. Надзвичайно сильна емоційна зарядженість цієї властивості обмежує її вивчення за допомогою опитувальників, хоча у даній роботі така спроба була зроблена.

Для оцінки сміливості ми використали методику Шуберта «Готовність до ризику»: низькі бали свідчать про велику обережність досліджуваної особи, високі – про сміливість, готовність до ризику. Отже, автор методики ототожнює сміливість з ризикованістю. Результати свідчать про готовність досліджуваного здійснювати ті чи інші ризиковані вчинки. Але ці результати нічого не говорять про переживання досліджуваного – чи відчував би він страх, якщо б стрибнув у воду з 5-метрової вишки, спустився на лижах з дуже крутої гори або увійшов разом з приборкувачем в клітку з левами при запевненнях, що це безпечно (як це написано у запитаннях тесту).

Відсутність кореляцій всіх вольових властивостей з індексом загальної ергічності та високі від'ємні кореляції деяких властивостей з індексом загальної емоційності, спонукають до висновку, що проблема волі – це насамперед проблема оволодіння людиною власними переживаннями. Це підтверджує і те, що кореляції шкал вольових властивостей (рішучості, самостійності, витримки та самовладання, наполегливості, організованості) вище з індексом загальної адаптивності у порівнянні з кореляціями тих же властивостей з індексом загальної активності (який визначається як сума всіх шкал активності – ергічності, пластичності та швидкості). Отже, гармонійне поєднання активності з врівноваженістю є сприятливим формально-динамічним підґрунтям для розвитку багатьох вольових якостей.

Згідно з концепцією В. Русалова [5], взаємодія зі світом предметним (суб'єкт – об'єктна) і зі світом соціальним (суб'єкт – суб'єктна) мають зовсім різний смисл та зміст, відповідно ці аспекти людської активності можуть мати і зовсім різні формально-динамічні характеристики. Вчений вводить поняття диференційного типу темпераменту, який показує, що у конкретної людини властивості темпераменту (темперамент, пластичність, ергічність та емоційність) далеко не однаково розвинуті у різних сферах активності: предметній, комунікативній та інтелектуальній.

Диференціація по сферах активності дала дещо іншу структуру взаємозв'язків між шкалами вольової сфери з показниками формально-динамічних властивостей (див. таблицю 2).

Усі шкали вольової сфери (окрім сміливості) позитивно корелюють з психомоторною ергічністю та психомоторною активністю. Потреба у русі, прагнення до фізичної праці, висока м'язова

працездатність та відчуття надлишку фізичних сил, широка сфера психомоторної активності є сприятливою психофізіологічною основою для розвитку сили волі, особливо таких її якостей як терплячість, наполегливість, організованість, рішучість, витримки та самовладання, цілеспрямованості.

Таблиця 2

Кореляційні зв'язки між показниками вольових властивостей та показниками диференційних типів темпераменту ($p < 0,05$, жирним виділено для $p < 0,01$; позначкою * відмічено шкали методики Н. Стамбулової, ** – шкали методики М. Гуткіна та ін.)

Сфера активності	Формально-динамічні властивості	Вольова сфера									
		Цілеспрямованість	Наполегливість	Терплячість	Витримка та самовладання *	Самовладання **	Рішучість	Сміливість (ризикованість)	Самостійність і ініціативність *	Самостійність **	Організованість
Психомоторна	Ергічність	0,34	0,40	0,50	0,36	0,27	0,38	-	0,27	0,32	0,40
	Пластичність	0,29	-	-	0,26	-	-	-	0,31	0,38	0,30
	Швидкість	-	-	-	-	-	0,26	-	-	0,31	-
	Емоційність	-	-	-	-0,28	-0,30	-0,52	-0,25	-	-	-
	Активність	0,28	0,34	0,31	0,32	0,28	0,38	-	0,35	0,43	0,40
	Адаптивність	-	0,36	0,30	0,39	0,36	0,53	-	0,28	0,48	0,43
Інтелектуальна	Ергічність	0,28	0,37	0,42	0,33	0,32	-	0,26	-	-	0,30
	Пластичність	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Швидкість	-	0,27	0,26	0,39	0,31	0,47	-	0,32	0,49	0,44
	Емоційність	-	-	-	-0,43	-0,34	-0,48	-0,32	-	-0,42	-
	Активність	-	0,28	0,35	0,45	0,31	0,41	-	-	0,37	0,41
	Адаптивність	-	0,27	0,30	0,53	0,39	0,54	0,30	-	0,46	0,34
Комунікативна	Ергічність	-	-	-	-	-	-	-	0,27	-	-
	Пластичність	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Швидкість	-	-	-	-	-	-	-	-0,26	-	-
	Емоційність	-	-	-	-0,46	-0,39	-0,47	-0,26	-	-0,39	-0,25
	Активність	-	-	-	-	-	-	-	0,27	-	-
	Адаптивність	-	-	-	-	-	-	-	0,33	0,27	-

Щільними є кореляційні зв'язки вольових якостей і з показниками диференційного типу темпераменту в інтелектуальній сфері (ергічності, швидкості, активності та адаптивності).

Чим вищий рівень інтелектуальної ергічності та швидкості розумових операцій, чим сильніше прагнення досліджуваного до діяльності, пов'язаної з інтелектуальним напруженням, тим вищими є показники його витримки, самовладання, рішучості, наполегливості, самостійності та організованості. Разом з цим показники всіх вольових якостей не корелюють з інтелектуальною пластичністю (гнучкістю мислення, легкістю переходу від однієї форми мислення на іншу).

Звертає увагу обмаль кореляцій з показниками активності диференційного типу темпераменту у комунікативній сфері. Згідно з отриманими даними, комунікативна активність, легкість встановлення соціальних контактів, висока мовна активність, гнучкість у спілкуванні може впливати на розвиток лише таких системних якостей волі як самостійність та ініціативність.

Стійкими є високі від'ємні кореляції витримки, самовладання, рішучості, сміливості з показниками емоційності, які характеризують загальний та диференційні типи темпераменту у всіх сферах активності. Іншими словами, слабка інтенсивність емоційної реакції на можливі невдачі та негаразди, слабка емоційна реактивність, відчуття спокою та впевненості при виконанні фізичної та інтелектуальної роботи, відчуття впевненості та радості у спілкуванні є сприятливою природженою основою для розвитку вказаних якостей волі, особливо сильними є кореляції з рішучістю.

Взагалі наявність або відсутність кореляцій емоційності з показниками вольової сфери служить своєрідним маркером, критерієм розподілу вольових якостей за їх природою, функціями, а також характером перешкоди, яка долається за допомогою вольового зусилля.

Спільним у вищевказаних вольових якостей є те, що вони спрямовані на подолання від'ємних емоційних станів за допомогою вольового зусилля, яке виступає «тут і тепер» у «чистому» вигляді. У структурі цих якостей вольове зусилля відіграє провідну роль.

Системні вольові якості – цілеспрямованість і наполегливість – не мають жодної кореляції з показниками емоційності. Цей результат можна пояснити тим, що вони мають складну структуру та, крім власне вольового компонента, містять мотиваційний, інтелектуальний. Ці якості, як правило характеризують вольову активність, спрямовану на досягнення віддаленої у часі мети, і передбачають тривалу боротьбу з різного роду перешкодами на шляху її досягнення. Отже, перешкоди (до яких також

можна віднести тривале очікування, невизначеність, складну ситуацію, яка потребує серйозного інтелектуального опрацювання) мають різну природу, не завжди передбачають докладання інтенсивного вольового зусилля «тут і тепер», і з успіхом можуть долатися як людьми з високою, так і низькою емоційною реактивністю за рахунок компенсації іншими особистісними якостями – креативністю, досвідом, організованістю тощо.

Заслуговує на увагу відсутність кореляцій з показниками емоційності базальної якості волі – терплячості, згідно з чим здатність тривалий час за допомогою вольового зусилля долати несприятливі стани (втому, гіпоксію, голод тощо) не залежить від рівня емоційної вразливості індивіда. Цей результат потребує додаткового дослідження.

Висновки. Основний результат проведеного дослідження можна сформулювати так: важливою природною основою розвитку вольових якостей особистості є сила нервової системи та ті властивості темпераменту, які відповідають за психомоторну та інтелектуальну активність. Підвищена емоційна реактивність є серйозною перешкодою для формування таких ключових якостей волі як витримка та самовладання, рішучість та сміливість. Виявлено проблеми у діагностиці певних вольових якостей, які потребують подальшого дослідження з метою уточнення діагностичних показників.

Список використаних джерел

1. Место понятия «воля» в современной психологии / В.А. Иванников, Д. Д. Барабанов, А. В. Монроз, В. Н. Шляпников [та ін.] // Вопросы психологии. – 2014. – № 2. – С. 15–23.
2. Ильин Е. П. Психология воли. 2-е изд /Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2011. – 368 с.
3. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с.
4. Калинин В. К. Психология воли: сборник научных трудов / В. К. Калинин. – Симферополь, 2011. – 208 с.
5. Русалов В. М. Опросник структуры темперамента / В. М. Русалов. – М. : Смысл, 1992. – 37 с.
6. Методики психодиагностики в спорте: учебное пособие / под ред. В. Л. Марищук. – М: Просвещение, 1990.
7. Твоя профессиональная карьера: учебник / Под ред. С. Н. Чистяковой, Т. И. Шалавиной. – М.: Просвещение, 2000. – 191 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Mesto ponjatija «volja» v sovremennoj psihologii / V. A. Ivanikov, D. D. Barabanov, A. V. Monroz, V. N. Shljapnikov [ta in.] // Voprosy psihologii. – 2014. – № 2. – S. 15–23.
2. Il'in E. P. Psihologija voli. 2-e izd /E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2011. – 368 s.
3. Il'in E. P. Psihologija individual'nyh razlichij / E. P. Il'in. – SPb.: Piter, 2004. – 701 s.
4. Kalin V. K. Psihologija voli: sbornik nauchnyh trudov / V.K. Kalin. – Simferopol', 2011. – 208 s.
5. Rusalov V. M. Oprosnik struktury temperamenta / V. M. Rusalov. – M. : Smysl, 1992. – 37 s.
6. Metodiki psihodiagnostiki v sporte : uchebnoe posobie / pod red. V. L. Marishhuk. – M. : Prosveshhenie, 1990.
7. Tvoja professional'naja kar'era: uchebnik / Pod red. S. N. Chistjakovoj, T. I. Shalavinoj. – M. : Prosveshhenie, 2000. – 191 s.

K.M. Shamlian. The study of the relationship between the indicators of volitional and formal dynamic properties. The analysis of studies shows that the expression of volitional qualities depends on many factors such as neural and energetic peculiarities of the person, motivation, semantic sphere of personality, and a current situation.

We applied complex methods of survey designed to diagnose volitional qualities (purposefulness, persistence, patience, endurance, self-control, courage, independence and initiative), the forces of the nervous system, formal and dynamic properties and also general and different temperament types in various spheres of activity (psychomotor, communicative, and intellectual).

The study has shown that the strength of the nervous system in excitation is the neural basis of both basal and systemic volitional qualities. The indicators of basal qualities that embody the braking function of will (patience, endurance and self-control), also have the highest correlation with the strength of the nervous system in braking.

A favorable formal dynamic basis for the development of many human volitional qualities is a harmonious combination of the general activity with low emotional reactivity.

All scales of the volitional sphere except courage positively correlate with the indicators of psychomotor reaction ergicity and activity. The analysis has also found strong positive correlations between volitional scales and the indicators of an intellectual temperament type (reaction ergicity, speed, activity and adaptability). There is less correlation with the indicators of activity in the communicative sphere; they are only applied to systemic qualities such as independence and initiative.

As the result of the research we have also revealed quite a high negative correlation with all the emotion indicators of such key volitional qualities as endurance and self-control, determination and courage.

Key words: volitional sphere, basal volitional qualities, system volitional qualities, strength of the nervous system, formal and dynamic properties, differential temperament, courage, patience.

Received February 02, 2016

Revised March 22, 2016

Accepted April 26, 2016

УДК 159.922:943.946

В.А. Шинкарюк
psihevik@mail.ru

Вивчення впливу індивідуально- типологічних властивостей нервової системи на формування моторно- силових навичок юнаків

Shynkariuk V.A. The study of the influence of individual-typological properties of the nervous system on the formation of motor and power abilities of young men / V.A. Shynkariuk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 569–583.

В.А. Шинкарюк. Вивчення впливу індивідуально-типологічних властивостей нервової системи на формування моторно-силових навичок юнаків. У статті досліджується проблема формування моторних навичок, у виконанні яких провідною є фізична якість «сила». Емпірично досліджено та розкрито вплив сили нервової системи учнів старших класів на динаміку формування моторно-силових навичок. Визначено показники сили нервової системи, балансу збудження і гальмування, інертності, рухливості цих процесів. Виявлено та представлено успішність формування моторно-силової навички «тяга» штанги у юнаків з індивідуально-типологічними властивостями нервової системи протягом одного тренування. Порівняно дані технічної успішності виконання моторно-силової вправи та досягнення спортивних результатів юнаків із різними за силою та балансом нервової системи через чотири мікро-